

Коли порушення мобілізаційних обов'язків стає злочином

Марія Варійчук

студентка 4 курсу навчально-наукового інституту № 5,
Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Дар'я Глушкова

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового інституту № 5, Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Харків, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5909-6367>

У тезах досліджено актуальні проблеми правової кваліфікації порушень мобілізаційних обов'язків в умовах воєнного стану. Проаналізовано співвідношення адміністративної та кримінальної відповідальності, особливості доказування у справах адміністративної юрисдикції, а також роль експертно-го забезпечення правосуддя при розмежуванні адміністративного проступку та злочину.

Ключові слова: мобілізація; військовий облік; адміністративна відповідальність; кримінальна відповідальність; експертне забезпечення; воєнний стан.

When Violation of Mobilization Obligations Become a Crime

Maria Varichuk, Daria Glushkova

The theses examine the current problems of the legal qualification of violations of mobilization duties under martial law. The correlation between administrative and criminal liability, the features of proof in cases of administrative jurisdiction, as well as the role of expert support for justice in distinguishing between an administrative offense and a crime are analyzed.

Keywords: mobilization; military registration; administrative responsibility; criminal responsibility; expert support; martial law.

Питання безпеки та оборони України виходять за межі виключної компетенції державних інституцій і безпосередньо стосуються всього суспільства та кожного громадянина. В умовах зовнішньої збройної агресії, кризових ситуацій та після запровадження правового режиму воєнного стану держава актуалізує механізми залучення громадян до забезпечення обороноздатності країни, підтримання публічної безпеки та виконання завдань національної оборони. Однією з ключових форм такої участі є реалізація конституційного обов'язку із захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що здійснюється шляхом проходження військової служби або виконання мобілізаційних обов'язків. Саме в межах цих правовідносин виникає необхідність чіткого нормативного врегулювання відповідальності за порушення вимог мобілізаційного законодавства та належного правозастосування у сферах адміністративної й кримінальної юрисдикції. [1].

Відповідно до статті 65 Конституції України, захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності, а також шанування її державних символів є обов'язком громадян

України [2]. Зазначене конституційне положення конкретизується у частині першій статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», яка встановлює, що захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності є конституційним обов'язком громадян України [3]. Невиконання або неналежне виконання цього обов'язку тягне за собою юридичну відповідальність, яка залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності діяння, може бути адміністративно-правовою або кримінально-правовою. Адміністративну відповідальність за порушення мобілізаційних обов'язків передбачено статтями 210 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, які встановлюють відповідальність за порушення правил військового обліку призовниками, військово-возобов'язаними та резервістами, а також за порушення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію [4]. Зазначені норми спрямовані на забезпечення належного функціонування системи військового обліку та своєчасного виконання громадянами покладених на них мобілізаційних обов'язків.

Правила військового обліку визначено Порядком організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 року № 1487. Зазначений Порядок встановлює механізм організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних та резервістів центральними й місцевими органами виконавчої влади, іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, органами військового управління, військовими частинами (підрозділами) Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань і правоохоронних органів спеціального призначення, територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, підприємствами, установами та організаціями, закладами освіти й охорони здоров'я незалежно від підпорядкування та форми власності [5].

Практика застосування адміністративної відповідальності за правопорушення у сфері військового обліку виявляє низку проблемних аспектів, які потребують вирішення як на законодавчому, так і на правозастосовчому рівнях. Основними проблемами є недосконалість нормативно-правового регулювання окремих елементів військового обліку, зокрема неузгодженість положень Кодексу України про адміністративні правопорушення зі спеціальним законодавством у сфері мобілізації; складність доведення вини у певних категоріях справ через недостатню процесуальну визначеність складу правопорушення, передбаченого статтею 210-1 КУпАП; обмежена ефективність адміністративних стягнень з огляду на досягнення цілей адміністративної відповідальності, визначених статтею 23 КУпАП; а також проблеми координації діяльності суб'єктів публічної влади у сфері військового обліку, зокрема між територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки, органами Національної поліції та судами. Подолання зазначених проблем вимагає комплексного підходу, який включає вдосконалення законодавчого регулювання та уніфікацію правозастосовної практики [6].

Кримінальну відповідальність за ухилення від виконання мобілізаційних обов'язків передбачено статтею 336 Кримінального кодексу України, яка встановлює відповідальність за ухилення від призову за мобілізацією в особливий період, за винятком відбудовного періоду, а також у разі проведення цільової мобілізації [6]. Зазначена норма має бланкетний характер, тому для встановлення об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення необхідно звертатися до положень спеціального законодавства, зокрема Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», що визначає порядок виконання громадянами відповідних мобілізаційних обов'язків.

У правозастосовній практиці під ухиленням від строкової військової служби розуміють неявку особи без поважних причин до призовного пункту у строки, визначені у відповідному повідомленні, а також умисну неявку особи, яка, навіть не отримавши повідомлення належним чином, достовірно обізнана про призов та протягом встановленого строку не з'являється до призовного пункту. При цьому способи ухилення від проходження військової служби можуть бути різноманітними, що зумовлює необхідність індивідуальної правової оцінки кожного конкретного випадку з урахуванням форми вини та фактичних обставин справи [8, с. 481–482].

Визначення поняття «особливий період» закріплено в Законі України «Про оборону України», згідно з яким особливий період настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення такого рішення до виконавців у разі проведення прихованої мобілізації, а також з моменту введення воєнного стану в Україні чи в окремих її місцевостях. Зазначений період охоплює час мобілізації, воєнний час та частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [9].

Аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики у сфері виконання мобілізаційних обов'язків свідчить про складність і багаторівневість правового регулювання відповідних правовідносин в умовах воєнного стану. Конституційний обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни, незалежності та

територіальної цілісності України реалізується через механізми військового обліку, мобілізації та проходження військової служби, порушення яких може призвести до адміністративної, або кримінальної відповідальності.

Адміністративно-правові норми, закріплені у статтях 210 та 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, спрямовані на забезпечення належного функціонування системи військового обліку та дисципліни виконання мобілізаційних обов'язків. Водночас, практика їх застосування виявляє низку проблем, зокрема неузгодженість норм загального та спеціального законодавства, складність доведення вини особи, а також обмежену ефективність адміністративних стягнень у досягненні превентивної мети.

Кримінальна відповідальність за ухилення від мобілізації, передбачена статтею 336 Кримінального кодексу України, має бланкетний характер та потребує звернення до норм спеціального законодавства для правильної кваліфікації діяння. Визначальним критерієм відмежування адміністративного проступку від злочину є наявність умислу та ступінь суспільної небезпечності поведінки особи, що зумовлює підвищені вимоги до доказування у відповідних справах.

Особливого значення у цьому контексті набуває експертне забезпечення правосуддя, зокрема під час дослідження документів військового обліку, медичних довідок, електронних доказів та встановлення фактичних обставин належного повідомлення особи про призов. В умовах воєнного стану ефективно застосування адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення мобілізаційних обов'язків можливе лише за умови комплексного підходу, який поєднує

вдосконалення нормативно-правового регулювання, уніфікацію судової практики та належне використання спеціальних знань у процесі правосуддя.

Перелік джерел посилання

1. Шевчук С. І. Обов'язок захисту Вітчизни та його реалізація в умовах сьогодення. *Юридична наука*. 2022.
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
3. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 . № 2232-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. № 8073-X (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
5. Самойлович А. А. Актуальність кваліфікації правопорушення за ст. 210 КУпАП. *Науковий вісник*.
6. Шевчук О. Вдосконалення механізму адміністративної відповідальності за порушення військового обліку: пропозиції щодо законодавчих змін. *Актуальні проблеми правознавства*. 2025. № 2. С. 172—177. DOI:10.35774/app2025.02.172.
7. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.01.2026).
8. Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Сухоноса. Суми, 2020. 672 с.
9. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 15.01.2026).